„Nem csügged, s honvéd tisztét teljesíti,
Míg győz, vagy testhalmok közt sírt talál…”
(Kisfaludy Károly, 1821)

Honvédtiszt az 1848/49-es szabadságharcban

Lenkey Károly ezredes (1802-1874) I. rész

Előhang

Nemzetünk 1848 őszén már a honvédő önvédelmi háború útvesztőibe kényszerült. Valósággal megrázta a közvéleményt az új sokkoló hír, a selmecbányai születésű *báró Puchner Antal Szaniszló* (1779-1852) cs. és kir. lovassági tábornok, erdélyi főparancsnok nagyszebeni főhadiszállásról 1848. október 18-án felmondta az engedelmességet a magyar országgyűlésnek, és ostromállapotot hirdetett ki Erdélyben. A politikusok jól tudták: a döntés az 1848. október 3-i uralkodói manifesztum egyenes katonapolitikai következménye, így az magyar közjogi szempontból érvénytelen, hiszen hiányzott a felelős magyar miniszter ellenjegyzése, ráadásul a költségvetés elfogadása előtt nem is lett volna az uralkodónak joga feloszlatni az országgyűlést, de itt már katonapolitikai szempontok diktáltak.

A fenyegetés Erdély földjéről jött, amely unióját Magyarországgal oly szeretettel köszöntötte minden patrióta, s nevükben *Petőfi Sándor Két ország ölelkezése* című, meghatóan szép költeményében így köszöntötte a Királyhágón túl élőket: *„Légy üdvözülve kebelünkön, Erdély!/ Oh, nemzetemnek drága testvére,/ Simulj, simulj testvéred kebelére,/ Amelyben a szív most oly édesen ver…”/*

Puchner tábornok kiáltványa ezzel az óhajtással bizony gyökeresen ellentétes volt, a főhadparancsnoki döntés azonban túlságosan meglepőnek mégsem nevezhető. A magyarországi honosságú főtiszt az uralkodóház vakon elkötelezett kedvence volt. A királytól adományként már 1841-ben megkapta a három falut magában foglaló bikali uradalmat, s rendkívüli ambiciózusságát az is mutatta, hogy kisfiát Hannibál névre kereszteltette. Puchner állandóan berzenkedett az erdélyi Főhadparancsnokság alárendelésén a Batthyány-kormánynak, s bizonyíthatóan összejátszott *Latour* osztrák hadügyminiszterrel. Pártfogója meggyilkolása 1848. október 6-án, amikor a magyarokkal rokonszenvező bécsi nemzetőrök feltartóztatták az erősítésnek szánt gránátos zászlóaljat, pedig valósággal felbőszítette. Ezután Puchner az alárendelt sorkatonasággal 1848 decemberének közepéig – Háromszék kivételével – egész Erdélyt kézre kerítette. *Józef Zachariasz Bem* tábornoknak 1848. december 8-i kinevezése az erdélyi magyar sereg élére hoz majd változást: a császáriak az 1849. január 17-i gálfalvi ütközetet már elvesztik, de Bem Nagyszeben ellen indított január 21-i támadását már visszaverik, majd február 4-én, a vízaknai csatában csaknem döntő vereséget mértek a magyar csapatokra. Csak a dicsőséges 1849. február 9-i piski ütközet fordított döntően ismét a javunkra. Ez után Puchner megtépázott csapataival Havasalföldre hátrált ki.

Intervenciós betörés

A magyar Felvidék népe sem élhetett nyugalomban: 1848. december 6-án *Franz Schlick* osztrák lovassági tábornok (csak félszemmel látott) nyolcezer fős seregével (27 tábori löveggel) betört a duklai hágón át hazánkba, s öt nap lefogása alatt Kassáig nyomult előre. Az osztrák hadtest jelentős erőt képviselt: magába foglalta a *Fiedler* vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló *Vilmos fhc.* ezred 3. zászlóalját, a *gr. Nugent* ezred 3. zászlóalját, a *gr. Hartmann* ezred 2. zászlóalját, a 36. gyalogüteg (6 fontos) és a császári chevauxlégers (könnyű fegyverzetű lovas katona) 2. osztályát. Kötelékébe tartozott *Pergen vezérőrnagy* dandárjából *br. Koudelka* ezredének 3. zászlóalja, a *gr. Mazzuchelli* ezred 3. zászlóalja, a *Parma* hercegezred népfelkelő zászlóalja, a császár könnyűlovasok 1. osztálya és a 11. számú röppentyűüteg. A hadtest tartalék dandárját *Deym vezérőrnagy* vezette, ez a Vilmos főherceg ezred 1. zászlóaljából valamint a *Sunstenau* vértesek 1. osztályából állt, kiegészítve egy 12 fontos üteggel.

A térség védelmét magyar részről *Pulszky Sándor* ezredes szervezte; három honvédzászlóalj, néhány ezer mozgó nemzetőr és 15 löveg állt kezdetben rendelkezésére. Az ezredes úgy tervezte, hogy az ún. Kassai-hegynél próbálja feltartóztatni az előretörő osztrákokat, ezért sáncok építését is elrendelte a város előtt. A sáncépítő munkások kiállítása, a csapatok élelmezése kezdetben igen nehéz feladatnak bizonyult, hiányzott az erős kéz az elöljáróságoknál, ezért Pulszky december 5-én még a fővezéri posztjáról való lemondással is fenyegetőzött.

Schlick tábornok 1848. december 11-én kikényszerítette a magyarokkal az ütközetet Budamér és Kassa között. (A kis település Kassától északkeletre alig tíz km-re, a Tarca folyó jobbpartján fekszik.) A tábornok Eperjesen tartózkodva kémjelentésekből megtudta, hogy Pulszky erősítést vár Miskolcról. Ezért erőltetett menetben csapataival kimozdult Eperjesről, és még a magyar katonák megérkezése előtt megtámadta csapatainkat. Az ütközet magyar részről szerencsétlen kimenetelű volt, csak a 20. honvédzászlóaljnak és a lengyel légiósoknak – az alakulatot *Wladislaw Tchórznicki* őrnagy vezette ? volt köszönhető, hogy a magyar csapatok aránylag nagyobb veszteségek nélkül tudtak visszavonulni. Schlick csapataival Kassát megszállta, a szembenálló magyar csapatokat egészen Miskolcig visszavetette. E katonai akció már közvetlenül beilleszkedett *Alfred Windisch-Grätz* december 13-án indított általános támadásának stratégiájába.

Haderőszervezés

Az osztrák intervenció hírére a magyar kormány Pest-Buda sáncainak és védvonalainak megerősítésére 1848 decemberében megtette az első intézkedéseket. Felkérte az országgyűlési képviselőket is, hogy megyéiktől kérjenek az erődítésekhez személyi és technikai segítséget. Szép példája a tettrekészségnek, hogy Eger országgyűlési képviselője, *Csiky Sándor* levélben fordult szülővárosa földműveseihez, hogy vállalkozzanak a fővárosban sáncmunkára. *Kubik Endre* egri városi mérnök a munkák szakmai irányítását is elvállalta. A jelentkezők számára ? 1848. december 13-án már el is indultak Pestre – a kitermelt föld köbmétere után 5 rénus forint fizetést helyeztek kilátásba.

A felvidéki osztrák betörés hírére a hadügyi kormányzat a Heves megyébe kinevezett *Almásy Pál* kormánybiztos mellé állította december közepén a képzéssel foglalkozó *Lenkey Károly* nemzetőr őrnagyot. Közvetlen feladatként azt kapta, hogy szervezzen önkéntesekből és nemzetőrökből lovas harcoló alakulatot; gyülekezési központként Füzesabonyt jelölték ki. A toborzás sürgető volt, mert pl. a kassaiak december elején még csupán 32 lovas nemzetőrrel rendelkeztek. *Kossuth Lajos* külön kérte a hevesi kormánybiztosokat, nevezetesen *Almásy Pál*t és *Recski András*t, hogy „az organisatioban fő tekintettel legyenek Önök a lovasságra, gyalogság… egy-két zászlóalj is elég, de lovasság mentül több, annál jobb…” Pulszky ezredes külön levélben pontosította a kérést: „Csupán lőfegyverekkel ellátott, s azokkal bánni tudó egyéneket” küldjenek, mellékelve „szakértő tiszteket” állítsanak. (Idézi a levelet az 1848. december 15-i megyebizottmányi ülés jegyzőkönyve.)

Schlick osztrák csapatainak kimozdulása Kassáról Miskolc felé mindenképpen várható volt, ezért a toborzások felgyorsítása indokolt volt. A kormánybiztosok és Lenkey Károly szervezőmunkája igen sikeres volt, tíz nap leforgása alatt hatszázadnyi katona állt készenlétben, Füzesabonyban. A századokat három osztályba sorozták, és „minden osztály megkapta a maga zászlaját” – emlékezett vissza Lenkey Károly „A Honvéd” című hetilapban 1869-ben (15-25. szám) közölt visszaemlékezésében, mely *Egervári (Potemkin) Ödön* szerkesztésében jelent meg..

A hevesi megyebizottmány eredetileg első lépcsőben 1848. december 17-re tervezte 3 ezer nemzetőr útbaindítását Füzesabonyból és Mezőtárkányból, a december 11-i felvidéki budaméri ütközet hírére azonban előrehozták december 15-re a gyülekezést, és másnapra az indulást. *Lévai Sándor* egri nagyprépost, aki az *V. Ferdinánd* által június 25-én kinevezett volt csanádi püspök, *Lonovics József* érsek távollétében a főkáptalan helyetteseként az egyházmegyét kormányozta, szintén segíteni próbált. Egy 1848. december 16-án kibocsájtott egyházmegyei körlevelében – őrizze meg e tettét a nemzet hálás emlékezete ? a magyar kormány politikájának támogatására és fegyveres ellenállásra buzdította a híveket: „Ha a végpusztulástól menekülni akarunk, védenünk kell teljes erőnkből magunkat…” S egyúttal megnyugtatásukra közölte: „mivel az egyházi szolgálatra a hadban is szükség van, megengedem, hogy a t. lelkész urak híveiket a hadba is elkísérjék”. (Lévay kanonok az egri érseki főszékesegyház két hitszónokával, *Tatár Imrével* és *Klampaczky Lajossal* együtt a szabadságharc leverése után a pesti Újépületbe került vizsgálati fogságba: Tatár öt hónapi börtönbüntetést kapott, lelkésztársa pedig Kufsteinben kötött ki ? prédikációikért.) Lévay Sándor kanonok urat nem ítélték el, de oly nyomás nehezedett rá, hogy 1850. október 3-án a Főkáptalan ülésén maga kérte, hogy „pénzviszonyai, részint más, lelki nyugalmára érzékenyen hatott körülmények miatt bizonytalan ideig lehető elvonultságban élni, s e végből Bogácsra költözni szándékozék.”

Az egri teológusok közül hárman (Ember *Tivadar, Urányi Gyula, Szupkay Viktor)* már december elején beléptek a honvédségbe, viszont a cisztercita szerzetesek közül *Minikus Vince,* a gimnázium költészeti tanára az egri vadászcsapatot választotta. (Emiatt 1849. október 25-én 3 évi szigorított szerzetesi életmódra ítélte rendje fegyelmi testülete.)

Mészáros Lázár tábornok – hadügyminiszterként tagja volt az Országos Honvédelmi Bizottmánynak – 1848. december 13-án átvette a hadrend szerint Felső-magyarországi – más néven: északi mozgó – hadsereg irányítását, de nem bizonyult sikeres vezénylő főtisztnek. *Szemere Bertalan* országos kormánybiztos Heves vármegyéhez intézett december 17-i rendeletében Mészáros új beosztását is közölvén, arra kérte a Heves megyei önkormányzatot, hogy „… a fővezérséget átvett Hadügyminiszter Mészáros Lázár további rendeletéig gyalog fegyveres erejét egy hely összpontosítsa – a lovasság pedig azonnal… alsó Zsolcára indíttassék.” A miskolci táborba Mezőtúrról indultak el a gyalogos hevesi nemzetőrök, számuk a december 25-i jelentés szerint 238 fő. A hevesi lovasság az intencióknak megfelelően népesebb volt, közel 1200 főt tett ki. Az egri és gyöngyösi vadászszázad december 21-én érkezett meg Miskolcra, összesen 246-an voltak. A lovas nemzetőrök viszonylag csak utánuk, csak december 28-án érkeztek meg a táborhelyre. Mészárosnak december végére komoly haderő állt rendelkezésére, a hivatalos adatok szerint ennek összlétszáma 10 511 főt tett ki (gyalogság 8035, lovasság 2039, tüzérség 447), 25 löveg 3 dandárba szervezve.

Váratlan előléptetés

Almásy Pál kormánybiztoshoz egri szállására 1848. december 21-én éjféltájban kopogott be a futárkatona, aki az OHB elnökének levelét továbbította. Ebben a napi teendők felsorolása mellett szerepelt Kossuth azon kérése is, hogy Lenkey Károly nemzetőr őrnagy azonnal jelentkezzen nála kihallgatásra, Pesten.

Lenkey Károly másnap útnak indult Füzesabonyból a kormányzóhoz, a rákövetkező napon, úgy éjjel 23 óra körül ért fel a fővárosba. A bizottmány éppen ülésezett Kossuth elnöklete alatt, amikor a Törökországot is megjárt elnöki titkár, *Szőllősy Ferenc* (1796-1854) bejelentette az elnöknek Lenkey őrnagy érkezését. Ő nyomban átadta az elnökséget *Nyáry Pálnak,* és külön szobába vonult az őrnaggyal. Közölte vele, hogy azért hívatta, mivel Eszék vára katonailag veszélyeztetve van, a stratégiai objektum parancsnoka *Éder Frigyes* tábornok magatartása miatt már nem élvezi az OHB bizalmát, ezért kérte, hogy vegye át a várőrség irányítását, egyúttal megkapja honvéd alezredesi kinevezését. Másnap fogja *Nádosy Sándor* ezredes, a hadügyminisztérium II. katonai osztályának igazgatója – egy honvéd altiszt és közvitéz kíséretében ? kézbesíteni ideiglenes pesti szállására a felhatalmazást és a kinevezési okiratot, valamint a vár védelmi költségeire kiutalt harmincezer forintot. „Siessen rendelkezési helyére. Isten Önnel!” – búcsúzott Kossuth. Lenkey ezt igazi megbecsülésnek tekintette, figyelme arra is kiterjedt, hogy engedélyt kérjen honvédtiszti egyenruha elkészíttetésére. Kossuth megértette, nyomban szabót hívatott, aki levette a méretet. Az alezredes ígéretet kapott arra is, hogy az új egyenruha mellett utána küldik Egerből csatalovait is Eszékre.

1848. december 23-án reggel hat órakor megérkezett a kétfogatú postakocsi a két honvéddel, Nádosy Sándor ezredes azonban nem volt velük. Egészen fél tízig várt Lenkey Károly, amikor elvesztve türelmét és bérkocsit hívatott. Buda várába hajtatott az ezredes szolgálati helyére. Nádosy hűvösen fogadta, átnyújtotta az alezredesi tiszti kinevezési okmányát, az Eszékre történő várparancsnoki felhatalmazásról és a hadipénztárról azonban nem szólt. Lenkey Károly erre rákérdezett, mire röviden közölte:„Hja! már oda *Földváry Lajos* korán reggel elindult”. Lenkey Károly leírja emlékiratában, hogy „bámultában önkéntelen beletekintett kinevezési okmányába. A hadügyminiszter, Mészáros volt aláírva és a ***honvéd alezredesi kinevezés, nemzetőrségi alezredességre*** volt átváltoztatva.” Lenkey ezt képtelen volt fegyelmezetten elviselni, hasonlóan a délvidéki harcok során történt több összeszólalkozásához tiszttársaival, most is indulatba jött, „méltatlan kijátszást” emlegetett, és a kinevezési okmányt „visszadobta” az ezredesnek. Távozásakor – maga számolt be róla – kijelentette: „Nékem ilyen kinevezés nem kell; és ha az urak még máskor is valakit bolonddá akarnak tenni, ne Lenkeyt, hanem mást válasszanak. Azzal becsapta az ajtót és eltávozott”. A várakozó postakocsiba vágta magát, és elindult haza Egerbe.

Különös fintora a sorsnak, hogy a különösen szenvtelen arccal reagáló Nádosy Sándor ezredes 1849 januárjában, amikor szemeútra a Délvidékre küldték, *gr. Esterházy Sándorral,* a bácskai hadtest parancsnokával együtt azon fondorkodott, hogy az egész hadosztály behódoljon Windisch-Grätz tábornagynak. Csak a váratlanul határozottan közbelépő *gróf Vécsey Károly* tábornok, *Lenkey János* ezredes és *Baudisz József* százados, s még néhány bátor tiszt támogatásával tudta megakadályozni, hogy erre sor kerüljön: 1849. január 16-án a verbászi táborból a két főtiszt aztán eltűnt.

Lemondás a rendfokozatról

Lenkey Károly közvetlenül Karácsony előtt érkezett haza. Elhamarkodottan írásba foglalta még nemzetőr őrnagyi kinevezéséről történő lemondását is, és elküldte a hadügyminisztériumba. Az egriek pedig számítottak rá, ugyan pesti távolléte miatt nem volt ott Egerben, december 23-án, a székesegyházban, ahol a magyar fegyverek győzelméért szentmisét mondott Lévay Sándor nagyprépost úr, az egyházmegye helynöke ?, de hazaérkezése után 1848 szép Karácsonyán azonban már részt vett családjával az ünnepi szentmisén. Lenkey nem sokáig maradt tétlen, másnap ugyanis megérkezett Mészáros Lázár hadtestparancsnok levele, aki, úgy látszik, az elhamarkodott lemondást nem vette komolyan, mert utasította, mivel a hevesi lovas nemzetőr csapat megérkezett a táborba, az őrnagy is azonnal jelentkezzen. Lenkey Károly engedelmeskedett, és december 27-én elindult el Miskolcra. Megérkezése után ott tudta meg, hogy közben a hevesi nemzetőrök élére tiszttársát, *Almásy Bódogot* állította a parancsnok. Nyilvánvaló volt, hogy Mészáros Lázár azért zokon vette rangjáról elhamarkodottan történt leköszönését, ezért napokig nem is fogadta kihallgatáson. Csak a december 29-i szikszói ütközet után néhány nappal szakított időt a meghallgatásra. Ez megint balul sült el, Mészáros ugyanis közölte vele: „Ön *Bobory Kálmán* Lehel huszár őrnagy dandárjánál át fogja venni a lovas nemzetőröket.” Ez Lenkey önérzetét megint sértette, túlságosan hozzászokva a császári haderő drilljéhez, a beosztásoknál szigorúan érvényesített „szokásjoghoz”, most is hirtelenkedve válaszolt: „Bocsánat, Miniszter Úr! Én minőségben idősebb vagyok, mint Bobory, s abba bele nem egyezhetem, hogy ő legyen a parancsnokom; különben is ismerem egyéniségét közelebbről”. A kihallgatás az udvaron történt, így többen hallották Mészáros vezérőrnagy kemény válaszát: „Ne okoskodjék! Ha nem tetszik, arra van az út! Menjen ahonnan jött! Ilyen egyénekre itten úgy sincsen szükség”. (Az 1809-ben született Bobory Kálmán /testvére, György is tisztként szolgált/ később a 14. huszárezredben alezredes lett, és emlékezetes helytállása a tápióbicskei csatában.)

Dr. Sebestény Sándor

(folytatjuk)